

СТАНОВИЩЕ

от проф. дфн Маргрета Григорова

за дисертацията на Кристиан Янев

на тема “Травмите в славянските пограничия“

за присъждане на научната и образователна степен „доктор“

по професионално направление 2.1. Филология. Докторска програма „Литература

на народите от Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия –

История на Славянските литератури“

Дисертационният труд на Кристиан Янев „Травмите в славянските пограничия“ е сериозно и приносно компаративистично изследване, което се отличава с теоретично-концептуална дълбочина, актуалност, зрял историзъм, социокултурна аналитичност, детайлна литературна доказателственост по поставената тема. Като постигната цялост, той е плод на научния максимализъм, характерен за автора. Това са някои от достойнствата на доктората.

Освен че е отговорил на предизвикателствата на една трудна и гореща тема и на тройния съпоставителен модел, дисертантът е избрал и по-трудната, но безспорно по-добрата и логична възможна композиция: след максимално ясното въведение и чудесно изпълнената първа концептуално-методологична глава, всяка от следващите глави съвместява и съпоставя трите избрани славянски територии във времева, но също и идейно-проблематична перспектива, която позволява да се разбере социокултурната и литературна събитийност и общественото поведение на литературата спрямо разгледаните травматични ситуации.

Прави впечатление съчетанието между исторически и теоретичен подход, който включва познаване, представяне и собствено надграждане на необходими за изследването съвременни научни концепции и идеи от интердисциплинарния хоризонт, формулиран от автора като адекватен на целите и задачите. Водеща позиция заемат изследователските подходи към проблема за границите (border studies) и към проблематиката на травмата и паметта (trauma studies, memory studies). Акцентирана е проблематиката на държавността, тезата за пограничията като разломи в бившите империи, релациите между национално

самоопределение и междулични отношения. Пояснена е конфликтността, която води да травмите. Авторът въвежда подходящо инструмента на психологическия и психоаналитичния анализ.

Едно от големите достойнства на работата е умението да се концептуализират историческите фази, да се структурира и презентира най-подходящата и ключова проблематика. Още първата, методологична глава се развива под знака на историческата концептуалност, като въвежда аспектите на граничността и концепта за границите като „белези на историята“ и за травмите като „наранена памет“. Прочитите на паметта са отправна точка и за главите, отговарящи на историческите фази, последвали травматичните събития, като разделни години са 1945, 1956, 1968 и 1989 г. Основен конструкт на идейно-художествената перспектива е поколенческият модел, застъпен в трета глава. За всяка от литературите се въвежда специфична и съответна на нея концептуализация на фази – такива специфични моменти наблюдаваме например в подглавите „Универсализиране и полонизиране на паметта за Холокоста в ПНР“, „Полемизиращи наративи и репрезентации на немците в литературата“. Четвърта глава представя смяната на историческия наратив след 1989 г., разглежда хронотоите и предметните записи на паметта, сблъсъка на иновативното отношение със стереотипа, новата мисия на свидетелствата, новото осмисляне на образа на жертвата и насилника.

Трудът се фокусира върху три „представителни случая“ на междулична агресия с реваншистки характер от славяно-неславянски пограничия: „полско-еврейските отношения в земите на границата между Третия Райх и Съветския съюз по времето на Втората световна война; върху чешко-немските контакти в Судетите след нацистката окупация на Бохемия и Моравия и върху българо-мюсюлманските връзки в Родопите по времето на т.нар. „възродителен процес“ и „голямата екскурзия“ (с.7). Същевременно изследването разглежда и детайлизира далеч по-голям времеви терен, необходим за да се стигне до сърцевината на случаите и да се направи техния анализ. То обхваща в съпоставителна перспектива три масивни и сложни исторически развойни линии, които позиционират пограничията и травматичните ситуации в тях, техния отзвук в литературата и дебата около тях в публичното пространство. Това обглеждане позволява да се разбере както предисторията и генезата на конкретните травми, така и да се анализира последващото

социокултурно и публично поведение на литературата и културата спрямо тях преди и след 1989 г.

Дисертантът ситуира как сигналът на съвременния дебат по разглежданата от него тема тръгва от полския контекст през годината на Милениума и простира ръце към останалите два: „Скоро след дебатите около „Съседите: унищожението на едно еврейско градче“ (2000) на Ян Томаш Грос в Полша, и в български, и в чешки контекст се появяват сравнения със собствената национална история“ (с.8.). Същевременно Кристиан Янев поставя и предупредителен знак спрямо аналозиите, следващи метафоризирането на случая и деконтекстуализациите на метафората. Текстовете на Грос огласяват въпроса за полската вина с особена острота и обвинителност, защото става дума за чудовищното изстребление на евреите в село Йедвабне, в което участва полското население (авторът на доктората подчертава и контекста на засиления интерес към изстреблението на евреите в провинцията). Наградената с „Нике“ за 2010 г. драма на Тадеуш Слободжанек „Нашият клас“ е своеобразна парафраза на „Съседите“, които са и бивши съученици в един и същи клас. Инициативата на Грос получава голяма международна гласност, след което не закъсняват чешките и българските гласове и призови да се преодолее мълчанието по подобни, макар и неидентични случаи, да се заяви моралния казус на собствената вина.

Дисертантът разглежда в съпоставителен план поредица от по-ранни есеистични текстове, които поставят заявените въпроси и показват прелома в отношението към събитията в контекста на есеистиката – сред тях са есетата на Ян Млинарик (Данубиус), Блага Димитрова, Гринберг, Ян Блонски, Мария Янион. Ценни са и препратките към критическата етика на Карл Ясперс. Както сочи Кристиан Янев, текстовете на Грос са в приемственост (и известна полемика) с по-ранното „преломно“ есе на Ян Блонски „Бедните поляци гледат гетото“, което от своя страна парафразира известната поема на Чеслав Милош и продължава ехото на въпроса за вината на безучастността. Дисертантът добавя и фактът, че есето на Блонски става обект и на нови критични прочити, които констатираат принадлежността му към защитните модели на полската култура.

Изследването на промяната в интерпретацията на травматичните събития (де-табуизация, (контра)натратив) е постигнато на полижанрово равнище, като са обгледани, анализирани и представени в съпоставителен допир различни по жанр и обхват произведения на трите литератури, принадлежащи към анализираните фази, а също и

визуални и кинематографски адаптации. Сред тях са, освен споменатите автори на есета: от българската литература Теодора Димова, Людмила Миндова, Деан Енев, Мирослав Пенков; от полската – Анджей Шчипьорски, Тадеуш Боровски, Зофия Налковска, Ханна Крал, Кажимеж Мочарски (при последните двама е важен контрапунктът Мочарски-Еделман по темата за изгореното Варшавско гето); от чешката – Бохумил Храбал, Вацлав Ржезач, Бохумил Ржиха, Владимир Кернер, Карел Птачник, Йосиф Йедличка, Ярослав Дурих.

Изводите на дисертацията, представени в заключението, сочат верността на заложените две изследователски хипотези – първата – за „обвързаността на наративите за травмите с обществените и културни условия в славянските държави“, втората – за изпреварващата роля на литературата пред политическите проекти за помирение и преодоляване на различията (с. 272-273). Утвърждава се конструктивното преосмисляне на дадена травма (въпреки ефекта на деструкция), което може да заложи модел на нова колективна идентичност. Особено важна е заетата позиция. Такава конструктивна позиция заема и дисертационното изследване.

Заслужава висока оценка научният език и стил на дисертацията – прецизен, точен и ясен. Библиографията е изключително богата, включва текстове на няколко чужди езика.

Авторефератът е ясна репрезентация на дисертацията и приносните моменти, представени в него, са коректно поднесени. Със сигурност дисертационното изследване е оригинално и приносно и говори за солидното научно присъствие на автора си. Заслужава да излезе като книга. Публикациите надвишават далеч изискванията и репрезентират различни моменти от дисертацията, отнасящи се и до трите включени култури.

Дисертацията и цялостната научна и преподавателска дейност на Кристиян Янев заслужават много висока оценка. Убедено гласувам на Кристиян Янев да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“ по професионално направление 2.1. Филология. Докторска програма „Литература на народите от Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия - История на Славянските литератури.

Проф. дфн Маргрета Григорова

5.09. 2022

